

la noblesa i a la religió: Maria Enríquez de Borja (1474-1537), duquessa de Gandia i abadessa del convent de Santa Clara (1514-1519). Les coincidències condueixen Martínez a explorar la relació de Molina amb l'obra de sant Jeroni i concloure que els possibles punts de connexió entre les *Epístolas* i el *Libre de la regla* resulten ser nuls, llevat de compartir el mateix model subjacent llatí, que és la *Regula monacharum* atribuïda falsament a sant Jeroni. La resta del capítol està dedicat a aprofundir, encara, en la recepció del sant a València, en el traductor, la seva llengua i l'estil (familiars a qualsevol lector de Joan Roís de Corella o Miquel Peres), i en la faceta religiosa de la destinatària. En efecte, el caràcter espiritual i reglamentador del *Libre de la regla* unit al fet que estigués dedicat a l'abadessa, dona peu a la comparació de la traducció amb les constitucions coletines que, a partir de la segona etapa fundacional del convent que tingué lloc a mitjans s. xv, esdevingueren la base per a la vida i convivència intramurs.

Segueix a la bibliografia l'edició crítica dels tres textos amb una mínima intervenció per part del curador. A peu de pàgina hom troba les notes literàries i lingüístiques, clares i que responen a cadascuna de les necessitats dels diferents textos. Tanca el volum un apèndix amb edicions de la *Vida de sant Jeroni* basades en les *Vides de sants rosselloneses* (BnF, Espanyol 44) i el *Flos sanctorum romançat* (BNE, Inc. 2000). Es justifica la seva inclusió per les diferències de lectura i d'interpretació amb les edicions precedents. A parer nostre, es tracta d'un treball exhaustiu d'unes traduccions d'obres de sant Jeroni fins ara poc conegudes i que són estudiades i editades per Martínez Romero d'una manera encomiable.

VILLALONGA, Anna Maria: *És aquí que fan comèdia? El teatre breu català a les darreries de l'Edat Moderna*, Barcelona: Edicions UB, 2023.

PEP VALSALOBRE

Universitat de Girona, Institut de Llengua i Cultura Catalanes
 pep.valsalobre@udg.edu

Vet aquí una monografia molt necessària per posar ordre en l'àmbit del teatre breu català durant un segle —la segona meitat del XVIII i la primera del XIX— i lliurar-ne un important inventari. El volum —d'una factura material agradable i elegant, i amb un títol ben enginyós i adient— està conformat per tres capítols extensos, precedits d'una «Introducció» i closos per dos annexos i la bibliografia.

Un interès rellevant tenen els capítols II i III. El segon, «El teatre breu, reducte dramàtic del català» (p. 113-230), afronta la definició de les tipologies del gènere, i s'encara amb la dicotomia tradicional i boirosa entre entremès i sainet (esp. p. 128-129). Villalonga entra en la història dels orígens, arrels i evolució del gènere dramàtic breu, en l'anàlisi de l'entremès barroc i la seva transformació al Set-cents, la qual ens mena progressivament, de manera molt gradual i amb força

reculades, cap al sainet, «consolidat a mitjan Vuit-cents». Efectivament, l'autora assaja una matèria llargament debatuda: «el camí que va fent el vell entremès fins a convertir-se en el sainet modern» (p. 222). L'anàlisi d'un gran nombre d'obres li permet arribar a conclusions molt més precises i definitives que les que s'havien pronunciat fins avui.

Esment destacat mereix el capítol III, on es desgrana «L'establiment del corpus i la seva problemàtica», cabdal en la investigació de l'autora: «la nostra tasca primera ha consistit a desenterrar dels fons de les biblioteques i els arxius totes les obres possibles. [...] la majoria són poc conegudes o absolutament inèdites» (p. 231). L'objectiu és clar: «exhumar una part considerable d'un patrimoni literari català que restava en l'ombra. En tot cas, suficient per caracteritzar sense problemes els trets i l'evolució del gènere» (p. 232), ço és, el que ens acaba de revelar l'autora al capítol anterior. Amb tot i això, de la mateixa manera que Villalonga ha decidit prescindir de les peces de caràcter polític, l'inventari tampoc no recollirà les peces «editades, inventariades o estudiades per altres autors».

Les dificultats que ha hagut d'afrontar l'estudiosa són moltes i d'índole ben diversa. Ens les detalla: des dels problemes de datació dels textos (sovint la data no apareix fixada als impresos ni, sobretot, als manuscrits), fins a la treballosa localització d'impresos i manuscrits (una font preciosa per saber de l'existència de peces és la premsa de l'època, l'accés a la qual ha permès a l'autora de detectar-ne de desaparegudes), passant pel trencacolls dels títols, ja que unes mateixes obres de vegades s'imprimien diverses vegades amb noms diferents o afegint-hi expressions com «nou» per tal d'estimular la venda dels impresos i promoure l'assistència dels espectadors. El fet que de vegades obres catalanes o bilingües apareguin amb el títol en castellà afegeix obstacles a la identificació de les peces alhora que la vaguetat de segons quins títols aplicats als textos no sempre permet distingir amb certesa si es tracta de teatre o d'altres gèneres en cas que no es pugui accedir al contingut de l'obra.

Un darrer fangar és el de l'autoria: uns perquè són anònims, altres perquè van signats per expressions com ara «un ingenio» o «un ciutadà», els tercers perquè —moda de l'època— apareixen firmats amb sigles, sovint capricioses i de mal desentrellar i, finalment, els que es presenten signats amb pseudònim —un altre hàbit dels temps. Un exemple de la complexitat de l'afer és que, dels 51 entremesos mallorquins inventariats per Serrà al 1987, aquest només en va poder identificar l'autoria de set, responsables de nou de les obres. Villalonga entra aquí en la debatuda qüestió de l'autoria d'*El sarau de la Patacada o Juan i Eulàlia*, atribuït tradicionalment a Josep Robrenyo (p. 275-279), la qual roman provisionalment irresolta.

I arribem a l'Annex I, «Corpus d'obres» (p. 293-320). Malgrat que no hi acull els textos dramàtics d'intencionalitat política ni els mallorquins inventariats per Serrà, com s'ha dit, l'aportació que fa Villalonga és sens dubte excepcional. Enfront d'un nombre limitat de textos recurrents en els estudis anteriors sobre el gènere, especialment els provinents dels de Fàbregas, Serrà i Sala Valldaura, Villalonga hi incorpora un total de cent trenta-cinc títols (!) fins a 1850. A l'entrada de

cada títol, ordenats alfabèticament pel primer mot, s'hi recull l'autoria i la datació, quan són conegudes, la referència als testimonis conservats, manuscrits o impresos (amb els fons que els allotgen), i les edicions modernes que se n'han fet. Finalment, s'hi especifica la llengua de la peça. Sens dubte, no hauria estat sobrer haver consignat les signatures de les peces en els fons que els conserven; al contrari, crec que hauria estat ben profitós per als futurs investigadors que de ben segur hauran d'accedir a la rica informació d'aquest inventari. L'Annex II descriu la *Llibreta de Ramon Pasqual* (p. 321-323), que al 1837 aplegava els textos de vint-i-cinc títols de «sainetes por sombras», i l'autora en fa l'índex. Tanca el volum una extensa bibliografia (p. 325-341).

És una llàstima que el teatre breu de caràcter polític no hagi estat considerat per l'autora. En canvi, interessen les notòries discrepàncies que planteja Villalonga respecte dels estudis anteriors centrats en el gènere breu. Sobretot pel fet que l'autora, com he dit, opera amb un corpus de magnitud molt superior que el que tenia a l'abast cap altra indagació prèvia i, per tant, les seves innovacions respecte de les afirmacions tradicionals prenen una solidesa inobjectable. En recullo unes quantes perquè, en paral·lel al corpus inventariat, constitueixen alguns dels aspectes més innovadors del volum:

L'autora considera que l'entremès és aliè als paràmetres del costumisme, a diferència del que s'havia sostingut sovint; de fet, la presència de trets costumistes ens acostarà progressivament cap al sàinet. Relacionat amb aquest afer hi ha el de replantejar l'afirmació de Xavier Fàbregas segons la qual al voltant de 1830 el sàinet ja era un gènere del tot desenvolupat; l'autora es decanta per situar-ne la consolidació cap a mitjan XIX. Una tercera dissensió constructiva, renovadora, té a veure amb les dificultats freqüents de datació de les peces teatrals conservades que he dit més amunt que havia referit Villalonga. En efecte, generalment s'ha dit que aquesta era una problemàtica general arreu, no exclusiva del gènere en català, però l'autora en discrepa, ja que «la documentació sobre les obres castellanes no pot comparar-se amb l'escassetat d'informació al voltant del gènere en català» (p. 248). Crec que és una perspectiva encertada.

Comptat i debatut, la contribució d'Anna Maria Villalonga amb aquest volum al coneixement del gènere dramàtic breu, essencialment el de caràcter còmic, és a dir, l'entremès i el sàinet, és de primer ordre i constitueix un fonament indefugible per a qualsevol recerca futura, d'ella mateixa o de nous investigadors.